

LA DEFENSA MARÍTIMA CATALANA
CONTRA EL CORS BARBARESC.
LA REACCIÓ DESPRÉS DEL SAQUEIG DE BARENYS (1406)

MARIA TERESA FERRER I MALLOL¹

SUMARI

1. El tractat de pau amb Tunis de 1403.- 2. Nous armaments en cors després de la pau.- 3. L'ofensiva barbaresca de 1406. El saqueig de Barenys.- 4. La reacció defensiva. L'intent d'armar una flota i mantenir-la durant cinc anys.- 5. L'ajuda demanada al papa Benet XIII.- 6. El fracàs del Parlament de Tortosa i l'intent d'organitzar un nou pariatge.- 7. La represa dels armaments en cors i el trencament de la pau amb Tunis.- 8. L'augment de les defenses litorals i la consolidació dels sistemes preventius.- 9. La flota papal de 1412-1413.- Conclusions.

El litoral era, a l'Edat Mitjana, una frontera oberta al mar, d'on podien provenir molts perills². La Confederació catalanoaragonesa tenia una llarga frontera d'aquesta mena, des de Salses, al Rosselló, fins a Guardamar, al País Valencià, les illes Balears, Sardenya i després Sicília. Els perills eren més presents a les illes, on la defensa era més difícil perquè, especialment a les Balears, comptaven amb pocs recursos humans i l'auxili des de la península trigava temps a arribar.

La zona marítima compresa entre la costa catalana al nord, la costa magribina al sud i Sardenya a l'est, amb les illes Balears en el centre, era molt batuda pels corsaris musulmans, com també ho era, en direcció contrària, per corsaris cristians, que armaven en els ports catalans, mallorquins o valencians. En aquesta zona eren freqüents no solament els atacs a mar sinó també els desembarcaments a terra, les anomenades terraçanies, a fi de capturar persones que així esdevenien captius.

¹Professora d'Investigació en el Departament d'Estudis Medievals de la Institució Milà i Fontanals, CSIC. Barcelona.

²Aquest treball forma part dels projectes d'investigació "*La Corona de Aragón potencia mediterránea: expansión territorial y económica en la Baja Edad Media* (BHA2001-0192) i del Projecte "*El "Llibre del Consell" del municipi de Barcelonà. Estudio y edición* (BHA2002-00329), ambdós concedits pel Ministeri de Ciència i Tecnologia, amb una ajuda dels fons FEDER de la Comunitat Europea. Es beneficia també de l'ajuda atorgada al "Grup de recerca consolidat *La Corona catalanoaragonesa, l'Islam i el món mediterrani*", pel Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació per al període 2001-2005.

Si a la fi del segle XIII la marina catalana havia portat a terme atacs incessants a les costes de Barbaria, en un moment en què la marina magribina mostrava una gran debilitat, a la fi del segle XIV aquesta situació havia canviat i el litoral català i valencià i el de les illes i els mars propers eren correguts amb freqüència per corsaris barbarescos.

L'increment més important de la pirateria es registrà en el sultanat hafsida, amb un centre principal a Bugia des de 1360, però també a Bona, Alger i Tedelis. Ho assenyala Ibn Jaldun en la seva història sobre els berbers i ho han confirmat, a partir de la documentació cristiana, diversos historiadors actuals. Maria Dolors López atribueix aquest creixement del cors al territori hafsida a una certa protecció oficial en el moment de la reunificació del sultanat després del domini parcial d'aquestes terres per part dels benimerins del Marroc. Els beneficis del corsaris havien ajudat a sufragar les campanyes militars necessàries per aconseguir la reunificació del sultanat³.

Fou d'aquest territori que sortiren els corsaris que saquejaren Torreblanca a la fi de l'estiu de 1396; segons la tradició, eren capitanejats per un corsari valencià renegat, Pere Fuster, protegit pel rei de Tunis⁴. El saqueig de Torreblanca causà una gran commoció perquè l'església del lloc fou arrasada i els corsaris s'endugueren les hòsties consagrades i un gran nombre de captius. Com a represàlia, els anys 1398 i 1399 foren organitzades contra Tedelis i Bona dues croades per les grans ciutats marítimes, concretament per València i Mallorca, ja que Barcelona, convocada a contribuir a l'exèrcit contra el comte de Foix, no hi pogué participar directament, bé que deixà les seves galeres⁵.

Les croades tingueren un efecte saludable en les relacions entre la Corona catalano-aragonesa i els estats del Magrib perquè la majoria s'afanyaren a enviar missatgers per concertar un tractat de pau, com veurem. Entre les

³María Dolores LÓPEZ PÉREZ, *La Corona de Aragón y el Magreb en el siglo XIV (1331-1410)*, CSIC. Institución Milà y Fontanals, Barcelona, 1995, p. 705-707. L'augment es notà també a Sicília: Henri BRESCH, *Course et piraterie en Sicile*, "Anuario de Estudios Medievales", 10 (1980), p. 743-750, concretament, p. 753. Sobre les característiques d'aquest port i la marina bugiota: Dominique VALERIAN, *Contribution à l'étude de la guerre dans le Maghreb médiéval: Bougie, et la mer de la fin du XIe au début du XVIe siècle*, "Mésogéios/Méditerranée", 7 (Paris, Herodotos, 2000). *Le Maghreb et la mer à travers l'histoire*, sous la direction de Mohammed Tahar Mansouri, p. 126-142.

⁴Maria Teresa FERRER I MALLOL, *El "Piero da Rabat catelano, corsaro crudelissimo", de la novel·la LIV de Giovanni Sercambi, és Pere Fuster, corsari valencià renegat?*, a Germà Colon, Tomàs Martínez, Maria del Pilar Perea eds., *La cultura catalana en projecció de futur. Homenatge a Josep Massot i Muntaner*, Castelló de la Plana, Institut Ramon Llull, Universitat Jaume I, Fundació Germà Colon, Estudi General Lul·lià, 2004, p. 215-222.

⁵Andreu IVARS CARDONA, *Dos creuades valenciano-mallorquines a les còstes de Berberia, 1397-1399. Estudi documentat*, València, 1921. Jaume SASTRE MOLL, *Aportación mallorquina a la Armada Santa*, "Butlletí de la Societat Arqueològica Luliana", 37 (1979), p. 167-199, 485-518. Andrés DÍAZ BORRÁS, *Los orígenes de la piratería islámica en Valencia. La ofensiva musulmana trecentista y la reacción cristiana*, Barcelona, CSIC, Institución Milà y Fontanals, 1993, p. 147-152, sobre les armades de 1398 i 1399 cf. p. 152-201 i els mapes que acompanya.

croades i el pariatge —organització conjunta de la Corona i les ciutats marítimes per a la defensa del mar i de Sardènyia— passaren uns anys de relativa tranquil·litat⁶. En una declaració de 1407, els consellers de Barcelona i els mercaders de la mateixa ciutat afirmaren que durant els tres anys del pariatge, entre 1401 i 1403, els moros havien evitat la zona marítima catalana i no havien causat mal ni en els llocs costaners ni en els mars propers⁷. Bé que en línies generals l'afirmació potser era certa, no faltaren alguns incidents, tant a l'entorn de Mallorca com de Sardènyia. Passat l'efecte del pariatge, el cors barbaresc experimentà una nova progressió.

1. EL TRACTAT DE PAU AMB TUNIS DE 1403

Els contactes amb Tunis, amb vistes a negociar un tractat de pau, havien començat abans de la sortida del primer estol valencià i mallorquí contra Barbaria, ja que per cartes dels captius cristians s'havia sabut que el monarca tunisenc estava disposat a tractar sobre l'alliberament dels captius catalans i sobre la devolució de les hòsties consagrades que els corsaris s'havien endut de Torreblanca. Pel març de 1398 el rei Martí l'Humà havia nomenat ja com a ambaixador el noble Pere de Queralt i havia demanat a Francesc de Casasaja, mercader barceloní i conseller del rei, que preparés una nau amb la qual anirien a Tunis mossèn Pere de Queralt i dos clergues que es farien càrrec de les eucaristies robades⁸.

El primer d'abril foren redactats els capítols de l'ambaixada; els punts principals eren: rescat de les hòsties consagrades; alliberament dels captius cristians, especialment dels de la confederació catalanoaragonesa; el tribut de 3.000 dobles d'or que des de feia temps els monarques del casal de Barcelona demanaven a Tunis; exempció d'impostos per als catalans i sicilians que negociaven a Tunis; la qüestió de l'illa de Gerba, disputada entre Tunis i

⁶M.T. FERRER I MALLOL, *Barcelona i la política mediterrània catalana: el Parlament de 1400-1401*, "XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona". *La Corona d'Aragona in Italia (secc. XIII-XVIII): I. Il "regnum Sardiniae et Corsicae" nell'espansione mediterranea della Corona d'Aragona* (Sassari-Alghero, 1990), Vol. secondo. Comunicazioni, I, Sassari, Carlo Delfino ed., 1995, p. 427-443.

⁷Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (en endavant AHCB), C, VII, Armades i port, 22. Marina, caixa s. XIV-XV, lligall del s. XIV. Comentat a M.T. FERRER I MALLOL, *Una flotta catalana contro i corsari nel Levante (1406-1409)*, a *Oriente e Occidente tra Medioevo ed Età Moderna. Studi in onore di Geo Pistarino*, Gènova, Glauco Brigati, 1997, p. 325-355, concretament p. 327.

⁸Arxiu de la Corona d'Aragó (en endavant ACA), C, reg. 2240, f. 72 r., publ. A. IVARS, *Dos creuades*, p. 52.

Sicília; ajuda que la Corona catalanoaragonesa estava disposada a donar al rei de Tunis si volia armar contra altres reis musulmans⁹.

Per diverses causes, l'ambaixada s'anà postposant. En consideració a la propera tramesa d'ambaixadors, el rei Martí ordenà als capitans de l'armada valenciano-mallorquina, el 13 de maig de 1399, que no ataquessin els vassalls del rei de Tunis i el 7 de juny manà a Francesc de Casasaja que suspengués el viatge de l'ambaixada a Tunis fins a la festa de Sant Joan perquè llavors l'armada ja estaria a punt de sortir. Fer marxar abans l'ambaixador Pere de Queralt hauria resultat perillós¹⁰.

Mentrestant, el rei de Tunis havia enviat un missatger, Berenguer Ferrer, amb cartes destinades al rei Martí demanant la pau i sol·licitant la tramesa de l'ambaixador Pere de Queralt per tal de començar les negociacions, però ara, el 17 de novembre, el monarca decidí suspendre la sortida de l'ambaixada a causa del saqueig de Terranova, a Sicília, per vassalls del rei de Tunis, operació en la qual fou fet presoner el bisbe de Siracusa¹¹.

No fou fins a la primavera del 1401 que el rei Martí tornà a activar la negociació amb Tunis. La decisió de trametre-hi l'ambaixada ja havia estat presa perquè el rei ho anunciava en cartes tant al bisbe de Siracusa com als captius catalans i sicilians, per donar-los esperança d'un possible alliberament¹². Però aviat les esperances d'alliberar tots els captius començaren a evaporar-se. A través de contactes previs, hom pogué constatar una bona disposició del monarca tunisenc per intercanviar el bisbe de Siracusa per un seu parent, "Mule Brahi", captiu a Barcelona, al palau reial menor; el rei recomanava a Francesc de Casasaja de guardar-lo bé, ja que era una peça essencial per a recuperar el bisbe¹³. A l'estiu del 1402, el rei advertia a l'ambaixador Pere de Queralt que, si no podia obtenir tots els captius cristians, catalans i sicilians, i havia d'escollir-ne un nombre més reduït, volia que entre els elegits hi hagués el bisbe de Siracusa. El monarca encara, però, mantenia l'esperança que el cas del bisbe es podria resoldre amb l'intercanvi esmentat¹⁴.

Una altra de les preocupacions, més tècniques, era el finançament de l'ambaixada, ateses les dificultats econòmiques que passava la Corona. El 22

⁹ACA, C, reg. 2240, f. 74 v., publ. A. IVARS, *Dos creuades*, p. 56-58.

¹⁰ACA, C, reg. 2242, f. 119 r. i 134 v., publ. A. IVARS, *Dos creuades*, p. 124-125 i 131, docs. XCI i XCVII.

¹¹ACA, C, reg. 2242, f. 186 r.-v., publ. A. IVARS, *Dos creuades*, p. 159-160, doc. 7.

¹²ACA, C, reg. 2244, f. 28 v. (1401, abril, 15).

¹³ACA, C, reg. 2244, f. 77 v. (1401, setembre, 28).

¹⁴ACA, C, reg. 2245, f. 14 v. (1402, juliol, 22).

de novembre de 1401, els consellers de Barcelona proposaren al Consell de Cent donar una subvenció de mil florins per a l'ambaixada i demanar a les altres ciutats marítimes que fessin el mateix, ja que se n'esperava molt de bé, especialment la cessació dels atacs corsaris i l'alliberament dels captius cristians¹⁵. El 20 de juliol de 1402, quan la sortida de l'ambaixada semblava més propera, el Consell de Cent aprovà novament la subvenció de mil florins per a l'ambaixada de Pere de Queralt, però amb la condició que es portés a terme en el termini d'un any; si no era així, cosa que no era inversemblant després de tants ajornaments, Pere de Queralt hauria de tornar els diners¹⁶. El rei demanà una altra subvenció de mil florins, al mestre de l'orde de la Mercè, Jaume Taust, ja que l'ambaixada havia de servir per alliberar captius, objectiu de l'orde¹⁷. L'orde s'hi resistí tant com pogué i, amb la mediació del bisbe d'Osca, aconseguí una rebaixa de 400 florins; però dels 600 florins restants només n'havien estat abonats cent quan l'ambaixada ja havia tornat, pel novembre de 1403, i el rei hagué de pressionar el mestre de l'orde perquè lliurés la resta a Francesc de Casasaja, que havia format part de l'ambaixada i havia avançat diners per pagar-ne les despeses¹⁸.

Efectivament, durant els primers mesos del 1402, s'havien accelerat els preparatius per a l'ambaixada, afers dels quals s'encarregava Francesc de Casasaja¹⁹, i foren redactades la carta credencial a favor de Pere de Queralt i les instruccions per a la seva missió²⁰. A més, el rei encomanà al batlle general de Catalunya que forçés una nau gran i bona a quedar a disposició de l'ambaixada per tal de fer el viatge i que ho fes d'acord amb el que li indiquessin els seus consellers Guillem Pujada, Francesc de Casasaja i Francesc Foix, que eren homes experts²¹. Finalment, el viatge es féu el 1403.

¹⁵AHCB, Llibre del Consell, 28, f. 43 r.

¹⁶AHCB, Llibre del Consell, 28, f. 61 v.

¹⁷ACA, C, reg. 2245, f. 18 r., publ. per D. GIRONA I LLAGOSTERA, *Itinerari del rey en Martí (1396-1410)*, "Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans", IV (1911-12), pp. 81-184 i V (1913-14), pp. 515-654, concretament, p. 181. El rei volia que Pere de Queralt i Francesc de Casasaja demanessin també al rei de Tunis els cossos de diversos sants, enterrats a les seves terres i, a més objectes per algun dels seus palaus: pilars de marbre, lloses, piques, brolladors i també violers per al seu jardí: *ibídem*.

¹⁸ACA, C, reg. 2247, f. 21 v. (1403, novembre, 28).

¹⁹ACA, C, reg. 2244, f. 156 r.-v., publ. per D. GIRONA, *Itinerari del rey en Martí*, p. 174 i 179, i f. 152 del mateix registre.

²⁰ACA, C, reg. 2244, f. 156 r.-v., publ. A. IVARS, *Dos creuades*, p. 160-161, docs. 8 i 9.

²¹ACA, C, reg. 2244, f. 145 v. (1402, març, 10).

El tractat de pau amb el sultanat hafsida de Tunis, que fou signat el 15 de maig de 1403²² i anunciat pel rei pel juny de 1403, contenia acords explícits per erradicar el cors i per donar un camí d'alliberament als captius²³. Pel que fa al cors, el monarca català es comprometé a perseguir i castigar els que s'armessin contra els súbdits del rei de Tunis; els catalans i sicilians fins i tot havien d'ajudar el rei de Tunis, si decidia fer un armament contra algun d'aquests corsaris, mentre que aquest monarca havia de protegir els catalans contra els corsaris que armessin en el seu territori. Les mesures es revelaren aviat ben ineficaces. Pel que fa als captius, les esperances del deslliurament de tots els captius cristians sense rescat no es traduïren en realitat. El tractat establí una sèrie de normes, en primer lloc per evitar que els captius fossin trets del territori mentre es negociava l'alliberament, i en segon lloc, per pagar el rescat, que no podia excedir el preu de la primera compra; per aquest motiu calgué fixar una casuística per a les famílies comprades juntes, algun membre de les quals hagués mort o s'hagués convertit al cristianisme o a l'Islam, ja que llavors no es podia pretendre recuperar tot el preu sinó només un preu per cap; les criatures nascudes en captivitat, menors de deu anys, havien de pagar només la meitat del rescat que paguessin llurs pares o mares i les que nasquessin després de la signatura de la pau haurien d'ésser lliures; una mesura humanitària important fou la de disposar que, mentre els captius negociessin l'alliberament, fossin deslliurats de les cadenes que portaven, sempre que prestessin fiança i paguessin a llur senyor una quantitat cada setmana. Els captius que depenien directament del rei de Tunis foren taxats en un únic preu de rescat de 50 dobles per cap i s'establí franquícia de drets de sortida tant per als captius cristians com per als sarraïns. Suposem que el bisbe de Siracusa pogué ésser deslliurat, no sabem si per intercanvi o amb els mil florins que ja estaven preparats per al pagament del seu rescat²⁴; un altre cas singular que els ambaixadors tenien recomanat era el del sotscomprador del rei Joan I, Berenguer de Lacera, que havia estat capturat per corsaris de Bona nou anys abans²⁵.

Sembla que el rei Martí també procurà complaure el rei de Tunis amb la devolució de tres sarraïns, que havien estat presos de manera irregular per

²²ACA, C, reg. 2275, f. 192 r.-v. (1404, juny, 5).

²³Estanislau AGUILÓ, *Pau feta entre els reis de Aragó y de Sicilia de una part y el rey de Tunis de l'altre (1403)*, "Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana", IX (1901-1902), p. 350-355. M.D. LÓPEZ, *La Corona de Aragón y el Magreb*, p. 163-164.

²⁴ACA, C, reg. 2244, f. 153 r. (1402, abril, 8).

²⁵ACA, C, reg. 2175, f. 122 v. (1402, agost, 14).

un patró de nau de Perpinyà, Bartomeu Maneu, nou o deu anys abans, a la platja de Bona, després de rebre'ls a bord, sota la seva fe; com que el patró havia violat la seguretat acordada, els moros no podien ésser considerats de bona guerra i el rei els demanà, per tal de tornar-los, al procurador del comtat d'Empúries, Bernat de Senesterra, on havien estat portats en vida del comte Joan d'Empúries; Senesterra els havia de lliurar a Francesc de Casasaja, un dels ambaixadors a Tunis²⁶.

També el rei hagué d'intervenir en un altre incident de captius esdevingut en el període de negociacions i signatura de la pau amb Tunis. Pel juliol de 1403, sis moros tunisencs que havien estat presos al mar havien arribat a les mans de Joan de Roncesvalls, batlle general del regne de València dellà Xixona; el batlle els jutjà i dictaminà que eren de bona guerra i que quedaven captius. Però el rei Martí, a causa de la pau que acabava de signar amb el rei de Tunis, volgué veure clarament, abans que fossin venuts ells i llurs béns, si podien romandre captius o havien d'ésser tornats. Manà, doncs, al batlle sota pena de 1000 florins que els lliurés a Antoni Martorell, amb llurs béns i el procés que havia fet, ja que ell volia examinar la qüestió en el seu consell, a fi de fer justícia. La decisió del rei desplaqué molt al lloctinent de governador del regne de València dellà Xixona, Guillem Pérez de Vayllo, que permeté que, davant seu, Bartomeu Togores —un dels prohoms notables d'Oriola, que devia tenir interès en la presa— maltractés de paraula l'enviat reial i amenacés de matar-lo, amb l'ajut dels seus sequaços. El rei reprengué el lloctinent de governador per aquest incident —que volia que fos investigat i castigat— i perquè, malgrat el seu manament, continuava intentant de vendre els tunisencs. L'incident molestà tant el rei que dos dies després ordenà a Joan de Roncesvalls, que fos ell mateix qui portés els sis moros tunisencs, amb llurs béns, a la seva presència, sota pena de 1000 florins i de privació del càrrec²⁷. Probablement eren aquests mateixos moros els que es trobaven en poder de l'oïdor Guillem Martorell el mes d'octubre per tal de comprovar-ne la identitat. Alguns testimonis els havien reconegut i deien que eren de Tunis, però el rei, per a més seguretat, demanà al noble Pere de Queralt, que encara era a Tunis, on havia anat per negociar la pau, i al cònsol de cristians que s'informessin sobre la identitat dels moros. Entre els béns i mercaderies que portaven els

²⁶ACA, C, reg. 2244, f. 153 r. (1402, abril, 8). Tres anys després, Joan Sagaró, que havia custodiat els tres moros, anomenats Alí de Bexit, Abderramet Morgarbi i Agrarabi, durant vuit anys, demanà compensació per les despeses de mantenir-los i vestir-los durant aquest temps; és a la seva reclamació que s'expliquen les circumstàncies de la presa: reg. 2258, f. 186 v.-187 r. (1405, octubre, 2).

²⁷ACA, C, reg. 2231, f. 181 r.-v. i 182 r. (1403, juliol, 14 i 16. Xèrica) f. 182 r.

moros hi havia catifes, de les quals el rei en volia algunes, llevat que calgués tornar-los els béns; en el cas que no fossin de Tunis estava disposat a pagar-les amb el dret sobre el botí que havia de cobrar el batlle²⁸.

2. NOUS ARMAMENTS EN CORS DESPRÉS DE LA PAU

La concessió de llicències per sortir en cors contra terra de moros continuà, perquè Tunis era només una part de Barbaria, però es mantingueren les probabilitats d'incidents marítims amb Tunis perquè, malgrat les promeses fetes abans de sortir, els corsaris no feien després gaires distincions entre els moros amb els quals hi havia pau i els que no. Pel setembre de 1403 obtingué llicència de cors Pere Narbona, de Sóller, armador d'un lleny de 9 bancs, que lliurà fiança de 300 lliures²⁹ i el mes d'abril de 1404 Bernat Amat, patró de galiota de Barcelona, armava també contra moros de Barbaria³⁰. Per l'agost de 1406, Mateu Cardona armà, igualment, una galera contra moros de Barbaria³¹. Suposem que fou entre 1405 i 1406 que un mariner de Barcelona anomenat Joan Parés, armà un lleny per sortir en cors contra sarraïns, amb tan mala fortuna que la tripulació s'amotinà, ferí el patró i li prengué el lleny amb tot el que hi havia. El personal que s'embarcava en aquesta mena d'expedicions era sovint gent violenta i poc recomanable que no pas sempre els patrons podien dominar. El vicealmirall condemnà el còmit i l'escrivà, que havien encapçalat la revolta, a cinc anys d'exili a Sardenya, però el governador de Mallorca els perdonà, per la qual cosa fou reprovat pel rei, que ordenà que el càstig fos portat a terme i que el lleny robat fos buscat per les mars properes; el rei volia que Parés pogués usar la seva llicència per exercir el cors, si no es trobava el seu lleny, amb una barca de deu o vuit remes que el governador li havia de proporcionar³².

Les conseqüències d'aquests o altres armaments foren visibles aviat; dos sarraïns súbdits de Tunis foren presos i declarats de bona guerra perquè, segurament amb amenaces, havien declarat ésser de Fes i de Tremissèn, però

²⁸ACA, C, reg. 2177, f. 14 v. (1403, octubre, 24. València).

²⁹ACA, Reial Patrimoni, Batllia, reg. 1069, f. 15 r. (1403, setembre, 4).

³⁰Obtingué un guiatge per a ell i els que s'embarquessin a la galiota, a més de moratòria de deutes i sobreseïment de causes mentre fossin a l'armada i un mes després de tornar: ACA, C, reg. 2178, f. 86 r.-v. (1404, abril, 22. València).

³¹ACA, C, reg. 2314, ff. 13 v.-14 r. (1406, agost, 13).

³²ACA, C, reg. 2269, f. 57 r.-58 r. (1406, novembre, 2).

la sentència fou revocada després pel rei Martí quan digueren que eren súbdits del monarca hafsida i diversos testimonis ho reconegueren així; en virtut de la pau, signada per Pere de Queralt, el monarca ordenà que fossin alliberats i els fossin tornats els béns, bé que un d'ells, Mahomat Abenmahomat havia d'ésser lliurat pres al rei de Tunis perquè el castigues, ja que havia quedat provat que era corsari i que havia causat danys després de la signatura de la pau; el monarca volia que Francesc de Casasaja s'encarregués de tornar-los al rei de Tunis, amb les despeses a càrrec dels que els havien pres³³. Altres cinc tunisencs foren capturats en un *caro* l'any 1405, però foren alliberats pel governador de Mallorca, Roger de Montcada perquè foren reconeguts pels mercaders de Mallorca com a veïns d'Alcoll (Collo)³⁴. El rei Martí hagué d'assegurar els jueus residents a Barbaria que acudissin als seus regnes per mercadejar perquè, malgrat un assegurament del 19 de juliol de 1397 a favor d'ells, alguns "monsonaguers e fills d'iniquitat" deien que tot el que pogués ésser pres als dits jueus era de bona guerra, cosa que era falsa, naturalment. El rei manà, doncs, als seus oficials que si algun corsari, durant el dit assegurament, damnificava els jueus, el perseguissin, el castiguessin i reintregressin les coses robades als dits jueus³⁵.

Alguns moros del regne de València també foren víctimes dels corsaris armats contra Barbaria. Joan Cabeça, de Mallorca, i els seus socis, que piratejaven amb una barca de vint remes, prengueren i robaren a l'illa dels Coloms, a l'àrea de Barbaria, diverses mercaderies que anaven a la barca patronejada per Alfons Gil i que viatjaven amb Alí, fill de Jucef Xipió, moro de la casa del rei, i amb un factor anomenat Haaquem Benalí Haaquem de Gallinera; les mercaderies robades eren quatre bales on hi havia disset draps de llana, quatre costals de laca, dotze sacs de grana i trenta-un pans de cera, que anaven destinades una part a Ténès i una altra a València. Quan Joan Cabeça tornà a Mallorca, hagué de lliurar aquestes mercaderies a Jordi de Santjoan, regent de la governació de Mallorca, per tal de retornar-les al procurador de Jucef Xipió. El rei havia manat que les despeses dels damnificats fossin pagades amb la fiança que Joan Cabeça havia hagut de lliurar per obtenir la llicència d'armament³⁶.

³³ACA, C, reg. 2275, f. 192 r.-194 v. (1404, juny, 5). Cit. per M.D. LÓPEZ, *La Corona de Aragón y el Magrèb*, p. 656.

³⁴M.D. LÓPEZ, *La Corona de Aragón y el Magrèb*, p. 656.

³⁵ACA, C, reg. 2178, ff. 156 v.-157 r. (1405, juny, 6. Barcelona).

³⁶ACA, C, reg. 2179, f. 244 r.-v. (1405, octubre, 9. Barcelona).

Per la banda de Tunis, també hi hagué abusos; fou pres el *pàmfil* del mallorquí Bartomeu Sala al golf d'Oristany, a Sardenya, quan es dirigia precisament a Tunis. Els corsaris, conscients que hi havia pau entre Tunis i la Corona d'Aragó, deixaren anar el pàmfil amb la gent que hi havia i part de les mercaderies, però retingueren les de més valor: el rei de Tunis les féu segrestar quan arribaren per tal de restituir-les, però quan les reclamà Jaume Vinyoles, de Mallorca, a qui pertanyien, no les hi volgué restituir; calgué que el rei Martí escrivís una carta al monarca hafsida, exigint la restitució³⁷. També el mateix any 1405 fou capturat el lleny de Joan Vinader, de Mallorca³⁸ i arribaren notícies de Sardenya, amb carta d'Antoni Lledó, que hi havia dues galeres i tres galiotes de moros que piratejaven per aquells mars³⁹.

Les llicències per a captar a fi de redimir determinats captius és una altra font d'informació per a conèixer les conseqüències més doloroses dels atacs corsaris contra cristians: la captivitat, a vegades durant molts anys, a un país islàmic. L'inconvenient que presenten és que no ofereixen informació, generalment, ni sobre la data concreta ni sobre les circumstàncies de la captura; les dades importants són el nom del captiu, el lloc on es troba captiu, el preu del rescat, la persona que ha de demanar almoïna per al captiu i el temps de duració de la llicència. De les llicències datades entre 1405 i 1410, per a captius a Barbaria, es desprèn que el principal centre corsari era Bugia, on es trobaven dotze captius, seguia Bona amb cinc, Tremissèn amb quatre, Tunis amb tres, Tedelis amb dos i Alger amb dos. Pel que fa a les professions, que no es mencionen gaire sovint, un dels captius era pescador, dos eren mercaders i dos preveres. En els casos en què s'indica alguna circumstància de la captura, trobem que un havia estat pres pescant davant de Benidorm, mentre que altres havien estat capturats: navegant de Mallorca a Sevilla; prop d'Alacant; prop de Mallorca; entre Mallorca i València; en un port de Còrsega; prop de Gènova; prop de Tortosa i prop de Cotlliure; pel que fa als desembarcaments, una dona fou capturada a l'albufera de València; un home al coll de Balaguer; dues famílies al saqueig de Torreblanca de 1396 i una altra al saqueig de Barenys, que comentarem més endavant⁴⁰.

³⁷ACA, C, reg. 2179, f. 170 r.-v. (1405, juny, 10). Ct. breument per M.D. LÓPEZ, *La Corona de Aragón y el Magreb*, p. 713.

³⁸M.D. LÓPEZ, *La Corona de Aragón y el Magreb*, p. 656.

³⁹AHCB, C, VII, Armades i port, 22. Marina (1405, agost, 31. Caller), cit. breument per M.D. LÓPEZ, *La Corona de Aragón y el Magreb*, p. 713 i per M.T. FERRER I MALLOL, *Corsaris vascos en el Mediterráneo medieval (s. XIV-XV)*, en curs de publicació a "Itsas Memoria. Revista de Estudios marítimos del País Vasco", 5.

⁴⁰M.T. FERRER I MALLOL, *La redempció de captius a la Corona catalano-aragonesa (segle XIV)*, "Anuario de Estudios Medievales", 15 (1985), p. 237-297, concretament p. 257-259 i 277-279.

El tractat de pau de 1403 fou, doncs, poc efectiu i no impedí el creixement del cors a Barbaria. El mar proper havia esdevingut insegur i les "dampnades invasions, percussions, capcions, nafres, morts, robaries e altres multiplicats dampnatges que en les mars al dit Principat circumvehines quaix incessantment se fan e-s cometen per diverses cursaris, pirates e altres malnades persones ab naus armades e altres vexells marítims" perjudicaven greument la mercaderia "molt aderreriada, minvada e quaix del tot decayguda" en el Principat; almenys aquesta era la percepció del rei, potser interessada, per aconseguir que la Diputació del General li prestés 40.000 florins per tal de redreçar la situació; com que els principals ingressos de la Diputació provenien dels impostos sobre la importació-exportació per via marítima, el rei utilitzà la por a un possible descens d'aquests ingressos per convèncer els diputats i les principals figures de cada estament de corts, que havien de donar el consentiment per aquesta despesa imprevista⁴¹. En realitat, el rei els volia més que res per a la defensa de Sardenya, però intentà satisfer l'altre objectiu involucrant el rei de Castella i el papa en un projecte d'una petita flota permanent d'algunes galeres que patrullés per la costa barbaresca per tal de protegir els mercaders de tots dos regnes contra els corsaris procedents de Barbaria; la flota conjunta amb Castella s'havia de mantenir amb els diners que els ordes de la Mercè i de la Trinitat destinaven al rescat de captius a Barbaria, la qual cosa, si bé era una tasca humanitària, servia per finançar les flotes barbaresques que després depredaven les costes catalanes i castellanques; aquests recursos s'havien de completar amb les almoines dels fidels, esperonades per les indulgències papals⁴². Atès que el rei no tenia diners havia de tenir idees.

De tota manera, el rei encara no havia abandonat l'esperança de negociar amb Tunis i pel maig de 1406 hi envià Jaume de Navel per tal de queixar-se per la captura de Mateu Gelats amb una seva naveta, per la presa d'altres fustes de súbdits seus i per les nafres i mort inferides a altres. Reclamà l'alliberament dels catalans i sicilians que eren retinguts com a captius en poder

⁴¹ACA, C, reg. 2258, f. 133 v.-134 r. (1404, desembre, 10); la versió de 134 r.-v. fou invalidada. La carta fou adreçada al cardenal de Girona, als bisbes d'Elna i de Vic, als abats de Rodes, de Roses i de Vilabertran, als capítols de les seus de Girona, Elna i Vic i als prohoms de Girona, Perpinyà, Vilafranca de Conflent, Puigcerdà, Berga, Vic i Manresa. Segons el rei, el bisbe i la ciutat de Barcelona, don Jaume d'Aragó, el comte de Cerdona i altres barons i cavallers ja havien donat el seu consentiment.

⁴²La carta al rei de Castella a ACA, C, reg. 2248, f. 125.-126 r. (1405, juliol, 20), el memorial al papa, en el qual es recull una part de la carta al rei de Castella, a reg. 2292, f. 87 r.-91 v. (1405, agost), publ. a M. DE ALPARTILS, *Chronica actitatorum temporibus Domini Benedicti XIII*, ed. per F. EHRLE, Padeborn, 1906, p. 343-351, especialment p. 350-351.

del mateix rei de Tunis i en mans dels senyors de Bugia i de Bona i exigí que castigés els que havien violat la pau⁴³.

⁴³ACA, C, reg. 2212, f. 144 (1406, maig, 24).

3. L'OFENSIVA BARBARESCA DE 1406. EL SAQUEIG DE BARENYS

Mentrestant, els armaments corsaris a Barbaria continuaven creixent. L'any 1406, particularment, presència grans armaments al sultanat hafsida, part dels quals van servir per atacar els estats de la Corona catalanoaragonesa i Sicília,

El mes de març de 1406, se sabia que a Barbaria s'havien armat 9 fustes que se suposava que aviat es trobarien a aigües de Mallorca i per això s'ordenà a l'illa, per crida, que tots els homes d'armes es reunissin davant del castell per donar-los instruccions⁴⁴ i el rei atorgà alguna llicència per armar en cors⁴⁵. A primers de juny, els còsols de Perpinyà transmeteren la notícia que 40 embarcacions barbaresques, una veritable flota, potser una xifra exagerada, havien atacat i pres Agde, en el Llenguadoc i l'avís es retransmeté a tot el litoral i a les illes, a fi que prenguessin mesures de defensa⁴⁶. Segons els moros capturats per una galera mallorquina, aquesta poderosa flota es disposava a atacar seguidament les costes de Tortosa, València i Mallorca. Els jurats de Ciutat de Mallorca s'afanyaren a transmetre l'avís a València i a Catalunya perquè tothom es preparés⁴⁷.

També arribaren notícies dolentes de Sicília, on cinc fustes de moros havien atacat Solanto, el feu que pertanyia al mercader i patró de nau barceloní Francesc de Casasaja, i altres llocs de l'illa i havien capturat 300 persones⁴⁸. La reacció del rei de Sicília i primogènit de Martí l'Humà fou la de preparar una armada de dotze a quinze galeres. Pel juliol, estaven gairebé a punt però calgué demanar armes i veles a Catalunya perquè no se'n trobaven prou a Sicília. Atès l'interès d'aquest armament per als seus propis súbdits, el rei Martí demanà als diputats del General de Catalunya que deixessin aquest material al seu

⁴⁴Estanislau AGUILÓ, *Rúbrica dels Llibres de Pregons de la antiga curia de la governació*, "Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana", IX (1901-1902), p. 13-16, 29-32, 60-64, 127-132, 144-148, 241-244, 271-276. concretament, p. 276.

⁴⁵ACA, C, cr Martí I, caixa 9, núm. 998.

⁴⁶ACA, C, reg. 2248, f. 227 r. (1406, juny, 7), publ. per D. GIRONA, *Itinerari del rey en Martí*, p. 594.

⁴⁷*Cronicon Majoricense. Noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1229 a 1806*, per A. CAMPANER Y FUERTES, Palma de Mallorca, 1881, p. 148.

⁴⁸ACA, C, reg. 2249, f. 92 r. (1406, juliol, 29).

primogènit que, al seu torn, podia deixar bucs de vaixell quan ell els necessités⁴⁹.

A la darrera d'agost, una altra notícia alarmant arribà de les terres castellonenques on havia estat pres un jueu que, segons es deia, havia estat desembarcat per fustes de moros perquè fes senyals el dijous següent a fi que les fustes ataquessin un lloc ja decidit. El rei manà que el jueu fos sotmès a turment fins que digués quin era aquest lloc on els corsaris havien de desembarcar; després l'haurien d'obligar a fer els senyals acordats i els cavallers haurien d'anar a aquell lloc per defensar-lo; el rei els envià el seu conseller Pere Torrelles amb gent d'armes per ajudar en aquesta operació⁵⁰.

Per la seva banda, Barcelona establí, el 3 de setembre, que contínuament dues galeres de la ciutat estiguessin a punt de salpar quan hi haguessin notícies de la presència de corsaris a qualsevol punt de la costa catalana. També es decidí proposar al rei una reunió de les ciutats marítimes catalanes per trobar la manera de netejar el mar de corsaris moros i cristians. De fet, un mes abans ja havien proposat al monarca la convocatòria d'un nou parlament de les ciutats marítimes, com el que s'havia celebrat l'any 1400; llavors el primer objectiu indicat era el socors a Sardenya, on després de l'ajut proporcionat pel pariatge imposat en aquella reunió i una posterior ajuda dels diputats del General, tornava a haver-hi moltes dificultats financeres⁵¹, mentre que l'objectiu de la defensa de la mercaderia, perseguida i maltractada per corsaris apareixia en un segon pla⁵².

Pel setembre, aquest darrer objectiu es revelà com el més important. Alguns dies abans, els consellers de Barcelona havien sabut pels cònsols de Torroella de Montgrí i de Sant Feliu de Guíxols que dues galiotes mores, amb base a les illes Medes, capturaven constantment barques i persones de la rodalia; per això els consellers de Barcelona havien decidit enviar-hi una o dues galiotes. Quan havien començat els preparatius per enviar-les, arribà la notícia que hi havia a les Medes dues galeres més. Barcelona no gosà enviar-hi les dues galiotes que tenia a punt perquè tingué por de perdre-les⁵³.

⁴⁹ACA, C, reg. 2249, f. 82 r.-v. (1406, juliol, 17). El rei demanà tres artimons, tres bordes i 120 cuirasses, gorgeres i caps per completar el que havia comprat.

⁵⁰ACA, C, reg. 2249, f. 107 v. i 108 r.-v. (1406, agost, 23).

⁵¹Immediatament, el rei començà a animar els habitants de Càller i de l'Alguer amb l'esperança de l'ajut que proporcionaria aquest Parlament: ACA, C, reg. 2249, f. 124 r.-v. (1406, setembre, 22).

⁵²ACA, C, reg. 2249, f. 94 v. (1406, agost, 3).

⁵³AHCB, Llibre del Consell, 28, ff. 116 v. y 116 bis v.

Degueren ésser aquestes embarcacions les que protagonitzaren un cas sonat que fou motiu de nombroses reclamacions. Segons el rei Martí, les galiotes armades a Bugia prengueren vuit persones prop de les Medes en una barca i a terra sis persones més, de les quals dues eren dones; els parents trameteren un llagut amb sis homes a les dites galeres mores per tal de negociar el rescat; els negociadors, quan foren prop de les galiotes, aixecaren un penó per tal de demanar seguretat, com sembla que era costum entre mariners cristians i sarraïns, i els patrons de les galiotes també aixecaren un penó. Els sis negociadors s'acostaren més a les galiotes i aixecaren novament el penó, senyal al qual un dels patrons respongué posant-se la mà al cap en senyal de confirmació de la seguretat; refiant-se d'aquests senyals, els homes s'acostaren del tot a les galiotes, que donaren un cap al llagut; però llavors alguns moros entraren en el llagut amb armes i atacaren els negociadors, alguns dels quals es llançaren a l'aigua per fugir, però sense èxit; els corsaris els posaren tots en una de les galiotes i els portaren a Bugia. El rei es queixà immediatament al rei de Bugia, especialment per la traïdoria usada en aquesta captura, trencant la seguretat donada. El senyor de Bugia respongué que havia interrogat els patrons i altres persones que eren a les galiotes, que havien jurat que no havien trencat cap seguretat i, al contrari, asseguraven que eren els altres que els havien tirat des de terra amb ballestes mentre estaven en seguretat. El rei Martí rebutjà aquesta versió dels fets, atribuint-la al desig dels corsaris de no perdre la presa, ja que el rei de Bugia hauria hagut de tornar els captius si haguessin admès que havien trencat la fe donada. D'altra banda, mostrà com era d'absurd pretendre que des de terra haguessin disparat, ja que això hauria suposat la mort dels homes enviats a negociar. Després del fracàs de la primera reclamació, el rei Martí ho tornà a intentar un any després, quan sabé que el regne de Bugia era sota el control del rei de Tunis i demanà la devolució només dels sis negociadors a tots dos sobirans, per la qüestió del trencament de seguretat⁵⁴.

Les Medes no foren l'únic lloc on els corsaris barbarescos atacaren. A la costa de Peníscola la situació també era difícil: el mestre de Montesa es queixava que els seus súbdits eren captivats i robats; a sobre, els corsaris obtenien després grans rescats de la gent que captivaven; per aquest motiu, havia decidit armar una galera que guardés i defensés el litoral, com havia fet en altre temps l'orde; no tenia, però, cap galera i el rei li aconsellà que en demanés una a la ciutat de València, petició a la qual ell donaria suport. El rei

⁵⁴ACA, C, reg. 2288, f. 89 r. (1407, setembre, 29. València) i f. 90 v.-91 v., carta al rei de Bugia. Cf. una altra carta anterior a cr. Martí I, caixa 6, núm 1109 (1407, agost, 19).

li pregà que la tingués armada per la primavera, moment en què ell pensava tenir-ne armades altres⁵⁵.

Pel novembre arribà una notícia pitjor: dues galeres grosses i una galiota de Bugia havien pres dues naus catalanes prop del cap de Tortosa, concretament a la cala Llobera; una era la nau del barceloní Pere Torrella, carregada de llana i de fruita seca; l'altra era de Tortosa, però sembla que aquesta encara no havia carregat i pogué rescatar-se⁵⁶, poc després se sabé que els tripulants d'aquelles galeres havien desembarcat i arrasat el lloc de Barenys, prop de Salou. Sembla que els moros s'havien aproximat a la costa amb llenys de rem i havien atacat de nits. Tota la població resultà capturada, 50 persones —bé que als primers moments es donava una xifra de 70 o 80 persones—, més alguns altres que havien mort a l'atac. L'església del lloc fou cremada amb tot el que hi havia a dins⁵⁷. Els captius foren portats a Bugia i molts hi continuaven l'any 1408, al menys l'esposa de Guillem Marc i els seus quatre fills petits; segurament Guillem havia estat alliberat condicionalment, com se solia fer, perquè s'ocupés de reunir el rescat. El rei Martí li concedí llicència perquè demanés almoïna durant tres anys, acompanyat a cada parròquia per dos prohoms del lloc⁵⁸.

⁵⁵ACA, C, reg. 2249, f. 131 r. (1406, octubre, 7).

⁵⁶AHCB, Llibre del Consell, 28, f. 93 r. (1406, novembre, 16). cit. a M.T. FERRER MALLOL, *Pedro de Larraondo, un corsari vizcaïno en el Mediterràneo oriental (1405-1411)*, a *Corsarios castellanos y vascos en el Mediterràneo medieval*, Barcelona, CSIC-Institución Milá y Fontanals, 2000, p. 268. ACA, C, reg. 2250, f. 56 v.-57 r. (1406, novembre, 16).

⁵⁷ACA, C, reg. 2250, f. 56 v.-57 r. (1406, novembre, 16).

⁵⁸ACA, C, reg. 2206, f. 12 r. (1408, juny, 6). M.T. FERRER, *La redempció de captius*, p. 255, 258 i 280.

4. LA REACCIÓ DEFENSIVA.

L'INTENT D'ARMAR UNA FLOTA I MANTENIR-LA DURANT CINQ ANYS

La primera reacció defensiva fou de la ciutat de Barcelona que aprovà immediatament, en una reunió del 16 de novembre de 1406, l'armament de dues naus, la d'en Gabriel Guic i la d'en Saragossa, capitanejades per l'honrat Pere Desvall, per tal de perseguir els corsaris cap a la costa de Barbaria i intentar recuperar la nau de Pere Torrella. Sortiren quatre dies després i ja havien tornat el 27 de gener de 1407, segurament sense haver aconseguit aquell objectiu⁵⁹.

Per la seva banda, el rei declarà que volia armar immediatament cinc galeres que patrullessin contínuament pels mars propers als seus estats durant cinc anys⁶⁰. El monarca tornava a pensar en el projecte d'una flota permanent que utilitzés els diners que aplegaven els ordes redemptors; és possible que es relacionés amb aquesta idea el manament del monarca al mestre de l'orde de la Mercè, el mes de novembre, perquè reunís el capítol de l'orde al monestir de la Mare de Déu del Puig tan aviat com pogués i que acudís al seu costat "a grans jornades" per tal de parlar del barreig de Barenys i de les disposicions que volia prendre⁶¹. El 16 de desembre el rei s'impacientava perquè el mestre de l'orde de la Mercè encara no havia comparegut a la cort i tornava a insistir que el necessitava per causa de l'expedició de càstig que volia organitzar contra els corsaris de Barbaria⁶².

Una disposició pràctica, del tot normal, fou el manament a les ciutats de Barcelona, València i Mallorca perquè adobessin i posessin a punt les galeres, galiotes i fustes de remes que tenien, a fi que només calgués varar-les i armar-les quan fos necessari⁶³; era una operació que no costava gaires diners als destinataris de l'ordre i permetia guanyar temps mentre es buscava una font de finançament per al personal de marineria i combatent, que costava molt. També els diputats del General de Catalunya foren pregats de construir quatre o cinc galeres noves per si eren necessàries per a una expedició de càstig contra

⁵⁹*Manual de Novells Ardits, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní*, ed. por F. SCHWARTZ Y LUNA, F. CARRERAS Y CANDI, I, Barcelona, 1892, p. 155-156. AHCB, C-VII Armades i Port, caixa 22 (s. XIV-XV). Marina.

⁶⁰ACA, C, reg. 2250, f. 56 v.-57 r. (1406, novembre, 16).

⁶¹ACA, C, reg. 2250, f. 57 v. (1406, novembre, 16).

⁶²ACA, C, reg. 2250, f. 59 r.-v. (1406, desembre, 16).

⁶³ACA, C, reg. 2250, f. 58 v. (1406, novembre, 24).

els pirates moros i contra els corsaris cristians del Llevant⁶⁴; aquests corsaris cristians eren els que l'estiu del 1405 havien fet una presa de gran valor a mercaders barcelonins; aquest afer, que ja he estudiat en una altra ocasió, començà llavors a interferir en la preparació de l'armada contra els corsaris sarraïns perquè Barcelona volia que la flota arribés fins al Llevant i la resta de ciutats marítimes hi estaven poc interessades perquè tenien relacions escasses amb la Mediterrània oriental, mentre que eren més sensibles als problemes de seguretat marítima derivats de la pirateria islàmica.

Una altra de les vies per obtenir el finançament necessari per a l'armament d'una petita flota era el Parlament de les ciutats marítimes. Ja he comentat que la reunió del Parlament havia estat proposada abans del barreig de Barenys, però després hi hagué més motius per reunir-se amb més celeritat⁶⁵. El rei tenia l'esperança de poder armar algunes galeres a la primavera següent, de 1407. Per això, el 16 de desembre, pregava al seu escrivà de ració, el barceloní Ramon Fiveller, que quan passés per Tortosa procurés saber, per tal d'informar-lo, en quin punt es trobava la discussió sobre l'armada⁶⁶, però els treballs no podien haver avançat gaire perquè els representants de Barcelona, Francesc Burguès i Guillem Pujades, no sortiren de la ciutat per anar a Tortosa fins al 20 de desembre⁶⁷. La inquietud del monarca per la falta de resultats de la reunió es manifestà el primer de febrer, quan sol·licità informació sobre la situació de la discussió perquè no en sabia res, el temps passava i la possibilitat d'armar una petita flota a la primavera començava a esdevenir difícil⁶⁸. En una carta reservada als missatgers de Barcelona a Tortosa apuntava una possible causa de la falta de conclusions de la reunió. Barcelona, tement la reacció contrària dels síndics de les altres ciutats i viles marítimes no s'atrevia a parlar clarament de l'objectiu de fer arribar l'armada que hom pretenia organitzar fins al Llevant mediterrani. Segons el monarca aquesta actitud havia motivat el recel de València, que alguna referència en devia tenir; per això el monarca demanà als missatgers barcelonins que plantegessin els objectius de la flota de manera clara: neteja de corsaris en els mars propers, atac a la illa de Mitilene i col·laboració en la defensa de Sardenya, definida com

⁶⁴ACA, C, reg. 2249, f. 140 v. (1406, desembre, 2), publicat a M.T. FERRER, *Pedro de Larraondo, a Corsarios*, doc. 8.

⁶⁵ACA, C, reg. 2250, f. 59 v.-60 r. i 63 v. (1406, desembre, 16), reg. 2249, f. 146 v.-147 r. (1406, desembre, 18) i també ff. 152 v.-153 r., 169 r.-v etc.

⁶⁶ACA, C, reg. 2250, ff. 59 v.-60 r. (1406, desembre, 16) i f. 63 v.

⁶⁷*Manual de novells ardits* cit., I, p. 147.

⁶⁸ACA, C, reg. 2249, f. 171 v. (1407, febrer, 1).

a "clau de les mars". El rei demanà, a més, als procuradors barcelonins que amb els altres representants de les ciutats acudissin a la cort per parlar amb ell, ja que estava segur que d'aquesta manera la negociació es clouria més ràpidament, a temps perquè la flota s'organitzés per la primavera⁶⁹. Sobre aquestes qüestions el rei escriví també als consellers de Barcelona⁷⁰, mentre que intentava fer definir els jurats de València, que abans de consentir res, volien saber d'on sortirien els diners per a l'armada, com seria compartida la càrrega i què els tocaria de pagar a ells. No se sap, doncs, què negociaven els missatgers de les ciutats perquè sembla que eren precisament aquestes coses les que havien de ser decidides⁷¹.

Els representants de les ciutats reunits a Tortosa es traslladaren efectivament a València, on es trobava el rei, però no pas per això avançaren gaire més les negociacions. Els missatgers de Barcelona informaren els consellers que els jurats de València posaven tota mena de dilacions a les negociacions a fi d'obtenir del rei el que volien. Exigien que Catalunya contribuís en major proporció a l'armament conjunt: que de sis parts Catalunya n'assumís tres, València dues i Mallorca una. Els missatgers demanaven també instruccions per al cas que València no volgués contribuir en res i si, en aquest cas, havien de continuar les negociacions amb les altres ciutats i viles de Catalunya⁷². En aquest ambient reticent, l'arribada de la notícia, a mitjan març de 1407, que dues naus armades a Càller havien robat una nau castellana i una altra de genovesa prop de Mallorca estigué a punt de fer naufragar les negociacions, ja que els missatgers de les ciutats volien abandonar la cort pels perjudicis causats als mercaders des de Sardenya⁷³.

Mentrestant, sense esperar el resultat del parlament de Tortosa, el monarca havia començat a explicar a municipis i particulars el seu projecte d'una petita flota de cinc galeres que estaria armada durant cinc anys per defensar els seus mars i atacar Barbaria des de la primavera següent. En el plantejament del projecte, el rei recordava els fets de Barenys, que obligaven a organitzar la defensa, i declarava que necessitava l'ajut dels seus súbdits, especialment dels que vivien a comarques marítimes. El rei envià el sindic de Mallorca, Pere Prohom, als jurats de Mallorca per explicar-los el projecte i

⁶⁹ACA, C, reg. 2249, ff. 172 v.-173 r. (1407, febrer, 3), publ. a *Pedro de Larraondo*, a *Corsarios*, doc. 9.

⁷⁰ACA, C, reg. 2249, f. 173 r.-v. (1407, febrer, 3).

⁷¹ACA, C, reg. 2249, ff. 183 v.-184 r. (1407, febrer, 16).

⁷²AHCB, Lletres comunes originals, III, núm. 71 (1407, març, 13).

⁷³M.T. FERRER, *Pedro de Larraondo*, a *Corsarios*, p. 270.

demanar-los que armessin una d'aquelles galeres, mentre que Bernat de Camporrells havia de convèncer els jurats de Menorca de col·laborar-hi també⁷⁴. Pel febrer de 1407 la Ciutat de Mallorca ja havia començat a posar a punt aquesta galera; el rei demanà llavors als jurats una subvenció per armar-la, mil florins anuals, i assegurà que també sol·licitaria ajut al bisbe, al capítol i a les parròquies i llocs del regne, a fi que tothom hi ajudés, i els demanà que acompanyessin el governador i el procurador del regne en la presentació de les cartes reials; tenim constància de lletres similars enviades als prohoms de Mallorca i als d'Eivissa i als mercaders de Mallorca. El rei informà a més els governadors de Mallorca, Roger de Montcada, i Menorca, Berenguer d'Hostalric, i a Arimany de Camporrells, a més del notari Pere Prohom, el síndic de Mallorca al qual el rei havia encarregat diverses missatgeries prop dels jurats de Mallorca, i Guillem Satria, que tenia la missió d'informar el rei de la marxa de l'armament⁷⁵.

A la fi de febrer, el rei envià Francesc Constantí, rector de Biar, a un gran nombre de viles valencianes per tal de demanar suport per a l'armada. Li foren lliurades credencials per a Xàtiva, Alzira, Oriola, Alacant, Ontinyent, Biar, la Vila Joiosa, Alcoi, Cullera i també per a l'aljama sarraïna de Xàtiva; s'endugué, a més, un bon nombre de cartes amb el destinatari en blanc per a poder-les usar on cregués oportú⁷⁶. Potser l'aljama sarraïna de Xàtiva no mostrà prou entusiasme en una armada contra els germans de religió i finalment el rei li assignà una contribució obligatòria de 300 florins, que havia d'ésser cobrada immediatament per via executòria⁷⁷. Tampoc el consell d'Oriola es comprometé a res. Al·legà que era molt pobre a causa de les despeses ordinàries de la frontera meridional, però no posà cap objecció a la resta del projecte, és a dir, a la petició d'almoines⁷⁸.

Efectivament, des del març, el rei amplia el mètode d'obtenir subvencions directament dels vassalls del braç reial, que era el tradicional emprat per la monarquia, amb el recurs a l'almoïna. Demanà als municipis que nomenessin un home o dos de confiança que durant els cinc anys previstos per

⁷⁴ACA, C, reg. 2249, ff. 146 v.-147 r., 148 r.-v. i 152 v.-153 r. (1406, desembre, 18, 20 i 25).

⁷⁵ACA, C, reg. 2249, ff. 174 r.-177 r. (1407, febrer, 4), 181 v.-184 r. (1407, febrer 15, 16 i 17). També Pere Prohom informava el rei de la marxa de les negociacions: reg. 2251, f. 6 v. (1407, març, 14).

⁷⁶ACA, C, reg. 2251, f. 1 r.-v. (1407, febrer, 25).

⁷⁷ACA, C, reg. 2251, f. 24 r. (1407, abril, 11).

⁷⁸Pedro BELLOT, *Anales de Orihuela (siglos XIV-XVII)*. Estudio, edición y notas de J. TORRES FONTES, Oriola, Publicaciones del Casino Orçelitano-Patronato Artístico de Orihuela, 1954-1956, I, p. 196-197.

a l'armada, acaptés els diumenges i dies de festa a les esglésies per obtenir ajuda per a l'armament contra els moros. En temps de sega haurien d'anar per les eres demanant blat i qualsevol altre gra per a l'armada. Les quantitats obtingudes per aquest procediment havien de servir per cobrir la subvenció promesa per cada municipi. El rei era tan optimista que preveia que el producte de la col·lecta superés la quantitat promesa; en aquest cas, el que sobrés havia de servir per a la subvenció de l'any següent⁷⁹. El monarca proposava, doncs, un sistema mixt d'impost i d'almoïna voluntària per tal d'alleugerir el pes fiscal de l'armament. No era pas la primera vegada que es recorria a l'almoïna. Amb motiu de l'armada de 1315 contra sarraïns, l'arquebisbe de Tarragona havia creat la confraria de l'Almoïna amb el mateix objectiu de recollir recursos per a la flota⁸⁰. L'almoïna havia permès armar una galera de tant en tant durant tot el segle XIV fins que precisament el 1398 s'havia abandonat aquest sistema perquè es recollia poc diner⁸¹.

Tenim constància també de la petició d'ajut als eclesiàstics de Mallorca, al bisbe de Mallorca, al prior d'Artà, a l'abat de la Reial i al comanador del Temple de Ciutat de Mallorca, als cavallers i generosos del regne, als que tenien cavall armat i fins i tot als sobreposats dels pescadors i als clavaris dels mariners⁸². L'illa d'Eivissa volia que el repartiment de la despesa entre illes es fes segons la forma habitual, cosa que el rei denegà, al·legant que Mallorca, a qui solia tocar la part més grossa, estava molt carregada d'obligacions i que l'armada seria molt profitosa per a la mateixa Eivissa. Perquè la subvenció no els fos tan carregosa els autoritzà també a nomenar dues persones de confiança que demanessin almoïna per a l'armada⁸³.

Nombroses personalitats del Rosselló reberen també cartes del rei, presentades en aquestes contradades per Joan Sirvent, ardiaca de la seu d'Elna. Entre aquestes personalitats figuraven el bisbe d'Elna, l'abat i convent del monestir de Sant Genís de Fontanes, l'abat i convent del monestir de Vila-real, Joan de Ribesaltes, sagristà de l'església de Sant Joan de Perpinyà, Pere Guerrejat, oficial del bisbe d'Elna, Joan Dacs, canonge d'Elna i al mateix

⁷⁹ACA, C, reg. 2251, f. 2 r.-v. (1407, març, 7).

⁸⁰A. MASÍÀ DE ROS, *Un episodio de las relaciones de la Corona de Aragón y el reino de Tremecén. Organización de una flota para la guerra de corso (1315)*, "Tamuda", I-2 (1953), p. 189-233, concretament, p. 193-200 i doc. 7.

⁸¹Antonio de CAPMANY Y DE MONPALAU, *Memorias Históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, reed. anotada de E. GIRALT Y RAVENTÓS i C. BATLLE Y GALLART, Barcelona, Cámara Oficial de Comercio y Navegación, 1961, II, doc. 267, p. 393-394.

⁸²ACA, C, reg. 2251, f. 5 v.-6 r. (1407, març, 13).

⁸³ACA, C, reg. 2251, ff. 6 v.-7 r. (1407, març, 14).

capítol d'Elna. A les cartes als eclesiàstics el rei procurava motivar-los dient que la flota era una cosa santa i necessària, que capturaria sarraïns que es podrien bescanviar amb els seus súbdits captius, que es trobaven a punt de renegar. El rei volia que els eclesiàstics, no solament contribuïssin directament sinó que, a més, demanessin a altres persones perquè ho fessin. Eren especialment interessants per a la propaganda i la motivació de la gent per a fer donatius els ordes mendicants especialitzats en la predicació, franciscans, dominics i carmelitans. Els convents d'aquests ordes a Perpinyà reberen cartes reials perquè prediquessin sobre l'armada i induïssin la gent a ajudar-hi i en reberen també, naturalment, els cònsols de Perpinyà, el clavari, secretari i aljama dels jueus de Perpinyà i el cavaller Berenguer d'Ortafà. Joan Sirvent havia d'usar en l'argumentació amb tots plegats que els municipis, eclesiàstics i aljames de jueus i moros del País Valencià ja havien promès subvencions per a l'armada; si els jueus de Perpinyà es resistien a contribuir, ell mateix els podria taxar; el governador del Rosselló i el batlle de Perpinyà foren pregats d'ajudar-lo en la seva tasca⁸⁴.

Fins i tot el rei volgué contribuir-hi amb béns propis, amb mil florins anuals que volia consignar sobre les amortitzacions que es feien en el regne de Mallorca, bé que abans s'hagué d'informar de si realment una quantitat així estaria disponible⁸⁵.

5. L'AJUDA DEMANADA AL PAPA BENET XIII

En un altre front, el rei no havia oblidat de fer una petició d'ajuda al papa, naturalment el papa d'Avinyó, que l'any 1407 prometé concedir ajudes espirituals, en forma d'indulgències per a tots els que subvencionessin l'armada⁸⁶. Els premis espirituals resultaven força efectius a l'hora de demanar ajuda als fidels. Primer el rei havia semblat complagut per aquesta concessió, però tot seguit demanà també suport financer, atès que era destinat a una empresa que beneficiaria tota la cristiandat; un terç o un quart de les almoines perpètuas i dels ingressos per actuació contra la usura era la petició que el rei féu al papa, mitjançant Francesc d'Aranda, que era un home molt influent prop

⁸⁴ACA, C, reg. 2251, ff. 10 v.-13 r. (1407, març, 27 i 31).

⁸⁵ACA, C, reg. 2251, f. 19 v. (1407, abril, 8) i f. 38 r. (1407, juny, 2).

⁸⁶ACA, C, reg. 2251, f. 26 v. (1407, abril, 12).

de Benet XIII. Per tal de pressionar el papa, el monarca afegí que els moros havien armat set fustes de rem a Bugia: tres galeres grosses i quatre galiotes que ja eren a mar⁸⁷. Entre juny i agost, el rei continuà insistint en la petició d'ajuda material, sembla que infructuosament⁸⁸.

Durant l'any 1408 les negociacions amb el papa encara no havien conclòs, i pel març de 1408, el noble Guerau Alemany de Cervelló, conseller i camarlenc, i el cambrer Alfons Rois de Corella eren a la cúria de Benet XIII per aconseguir les ajudes per a l'armament contra els corsaris sarrains. El rei encara esperava les butlles papals amb les concessions per fer l'armament; els seus ambaixadors a la cort papal havien aconseguit que el papa delegués al jurista Lluís de Vallterra la conclusió d'aquest afer i a ell es dirigí el monarca demanant-li que s'afanyés a trametre-li les butlles de les gràcies ja concedides; pel que fa a la resta de les seves demandes, encara no atorgades, el monarca recordà que no eren coses noves, sinó atorgades pel papa i pels seus predecessors a diverses persones altres vegades i es demanava per què ell hauria d'ésser de pitjor condició.

La pressa del monarca per obtenir l'ajuda papal era justificada per les necessitats urgents de defensa, en moments en què els atacs barbarescos eren constants⁸⁹. Per l'octubre del mateix any, el rei estava tan segur d'obtenir per a l'armada les pies causes i altres gràcies del papa, a més de les indulgències, que nomenà un escrivà especial perquè se n'ocupés⁹⁰. Pel desembre, el rei encara no havia rebut les butlles amb les concessions per a l'armada, malgrat que en el memorial destinat a l'ambaixador Guerau de Cervelló el rei havia recordat que els sarrains "han captivat de poch temps ençà infinit nombre de persones en aquestes mars" i que el papa, com a cap de la cristiandat se n'havia de sentir⁹¹. Són les darreres notícies que tenim del projecte d'armada contra corsaris sarrains. Només tenim constància que el papa concedí, el primer de novembre d'aquell any 1408, que la meitat de les almoines que es recollissin a

⁸⁷ACA, C, reg. 2293, f. 193 r.-v. (1407, abril, 15). Sobre Francesc d'Aranda: M.T. FERRER I MALLOL, *Un aragonés consejero de Juan I y de Martín el Humano: Francisco de Aranda*, "Aragón en la Edad Media", XIV-XV. Homenaje a la profesora Carmen Orcástegui Gros, Zaragoza, 1999, p. 531-562.

⁸⁸ACA, C, reg. 2294, f. 21 r.-v. (1407, juny, 8), 31 r., 42 r.-v. (1407, juliol, 7 i 26) i 51 r.-v. (1407, agost, 18).

⁸⁹ACA, C, reg. 2184, f. 43 v.-44 v. i 45 r. (1408, març, 27).

⁹⁰ACA, C, reg. 2185, f. 15 r.-v. (1408, octubre, 26). L'escrivà era Joan de Guissona.

⁹¹ACA, C, reg. 2294, f. 108 v.-109 r. (1408, novembre) i reg. 2184, f. 131 r.-v. (1408, desembre, 5).

Tarragona fossin destinades a la redempció dels captius del lloc de Barenys⁹². L'obsessió de Benet XIII per no quedar arraconat en el procés que portava cap a la resolució del Cisma d'Occident expliquen el poc interès que demostrava per resoldre les peticions que li arribaven des de la cort catalana.

6. EL FRACÀS DEL PARLAMENT DE TORTOSA I DE L'INTENT D'ORGANITZAR UN NOU PARIATGE

L'ajuda papal per a la flota contra els corsaris barbarescos no es concretava, però tampoc no ho feia el de les ciutats i viles marítimes, que havien d'ésser la base organitzadora de l'armada. Fins a primers d'abril els seus missatgers no havien aconseguit un acord, però llavors calgué consultar als mateixos municipis i es tornà a aturar la resolució de l'afer⁹³.

Mentrestant, Mallorca havia posat a punt la seva galera, però Menorca encara no havia respost sobre quina seria la seva contribució al manteniment de la flota; per això el rei insistí en una nova carta als jurats de Menorca perquè es manifestessin sobre aquesta qüestió i demanà al governador de l'illa, Berenguer d'Hostalric, que els pressionés. Al mateix temps, demanà també als cavallers Pelai Unís i Berenguer d'Olms que anessin personalment per les parròquies foranes de Mallorca per animar-les a contribuir a l'armament, mentre que el governador reial, Roger de Montcada, el procurador i els jurats de Mallorca havien d'ocupar-se d'instar els beneficiats i altres persones a contribuir-hi igualment⁹⁴. Menorca respongué, finalment, a primers de juny, promentent de donar l'ajuda que poguessin. En aquells moments ja no devien veure clar que al final es fes l'armament perquè el rei els demanà que no ho dubtessin, que ell ho desitjava molt. La percepció general devia ésser, doncs, que un armament que no tenia darrera un finançament sòlid, sinó engrunes de donatius voluntaris i d'almoines no tenia gaires perspectives d'èxit; no els faltava raó. Això no obstant, el monarca demanà al lloctinent de governador de Menorca que negociés amb els jurats i que aconseguís una subvenció de entre cent i tres cents florins. A més, el rei demanà també, com ho havia fet en altres casos, que nomenessin dues persones bones que aaptessin blat i vitualles per a la galera de Mallorca a tota l'illa, segons s'havia fet, deia, en l'armament

⁹²Sebastián PUIG Y PUIG, *Pedro de Luna, último papa de Aviñón (1387-1430)*, Barcelona, 1920, p. 165 (Episcopologio Barcinonense).

⁹³ACA, C, reg. 2250, f. 63 v. (1407, abril, 2).

⁹⁴ACA, C, reg. 2251, f. 23 r.-v. i 24 v.-25 r. (1407, abril, 8).

contra Tedelis d'uns anys abans⁹⁵. Els jurats de Mallorca foren pregats, poc després, de contribuir a l'armament de la galera amb una subvenció entre 300 i 400 florins⁹⁶.

No faltaven motius perquè la gent s'animés a col·laborar en l'armada perquè l'amenaça dels corsaris sarrains es mantenia present. El 12 d'abril de 1407 el rei Martí informava el seu primogènit i rei de Sicília que el rei de Tunis armava galeres per a damnificar les terres i béns de l'un i de l'altre i el 16 d'abril era la ciutat de Barcelona qui acusava rebut d'un avís tramès des de Tarragona però procedent de Mallorca via València, Castelló i Tortosa, que alertava de sis galeres i galions armats de Bugia que anaven en cors contra cristians⁹⁷. A causa d'aquest perill, el rei Martí ofería al seu fill d'unir els esforços, si tenia pensat d'armar contra Tunis; especialment, però, volia el seu ajut en forma de vaixells i homes d'armes per a la incursió fins a Mitilene⁹⁸.

Mentrestant, la conclusió del Parlament de ciutats i viles marítimes havia quedat entretinguda, el mes de maig, per les respostes dilatòries de Mallorca, amb gran indignació del rei, que demanà que la Ciutat reunís el general consell per analitzar la qüestió de l'armada, ja que les altres ciutats i viles havien donat respostes positives; el procurador reial de Mallorca, Mateu de Loscos, rebé, per aquest motiu, l'encàrrec de convèncer els jurats, fent-los veure que llur actitud portava a la ruptura de les negociacions en un afer, el de l'armada, que ja s'havia divulgat per tot arreu, amb el descrèdit que això comportaria; el rei declarava, en to amenaçador, que notarien el desplaer que li produïen⁹⁹. Els jurats, a més, havien declarat obertament el mes de juny que no podien aportar els mil florins que hom els demanava per a l'organització de l'armada perquè l'illa es trobava sobrecarregada de deutes i d'impostos per pagar-los i la gent no podria suportar una altra contribució; totes les rendes estaven obligades al pagament del deute públic venut a Barcelona i a Mallorca de manera que l'illa només podia participar a l'armada si es pagava amb l'impost sobre les naus que comerciaven amb Llevant i les mercaderies que transportaven¹⁰⁰; pel juliol el rei agraià el consentiment en l'impost sobre les

⁹⁵ACA, C, reg. 2251, f. 47 r.-v (1407, juny, 10 i 11).

⁹⁶ACA, C, reg. 2249, f. 197 r.-v. (1407, juny, 11).

⁹⁷AHCB, B, X, Lletres comunes originals, III, doc. 74. (1407, abril, 16).

⁹⁸ACA, C, reg. 2250, ff. 65 v.-67 r. (1407, abril, 12) i ff. 76 r.-77 v. (1407, abril, 29) ff. 111 v.-112 r. i 115 v.-117 r. (1407, octubre, 13).

⁹⁹ACA, C, reg. 2251, ff. 33 r.-v., 33 v.-34 r. (1407, maig 21 i 22) i 37 r. (1407, juny, 2). Cf. sobre aquesta qüestió i la flota contra Mitilene: M.T. FERRER, *Una flotta catalana*, p. 337-341, i *Pedro de Larraondo, a Corsarios*, p. 267-270.

¹⁰⁰AHCB, B, X, Lletres comunes originals, III, 95 (1407, juny, 1).

naus i les mercaderies de Llevant però demanava que Mallorca contribuís, a més, amb una galera, a fi de reunir dotze galeres: tres de les ciutats marítimes catalanes, dues de les valencianes, una de Mallorca i sis de la Generalitat de Catalunya. En aquell moment, el principal objectiu de l'armada acordada en el Parlament era ja la incursió al Llevant contra Mitilene, com volia Barcelona¹⁰¹.

L'armament contra els corsaris barbarescos, que havia estat el detonant per organitzar la reunió del Parlament de ciutats marítimes, havia passat a un segon terme, potser perquè es pensava que n'hi hauria prou amb l'armament que el rei promocionava. Potser la definició d'aquest objectiu llunyà començà a fer augmentar les reticències de tots llevat de Barcelona, que era la principal interessada en la incursió contra el Llevant. Perpinyà, malgrat que comerciava amb Llevant, volia retirar de la negociació el seu representant en el mes d'agost¹⁰² i pel novembre Tortosa ja no volia enviar cap procurador a Barcelona per continuar negociant¹⁰³, justament en el moment que calia repartir entre les diferents ciutats marítimes catalanes el que els corresponia en l'armament de les tres galeres que tocaven a Catalunya i havien d'acabar de posar-se d'acord pel que feia a l'impost sobre el comerç i la navegació amb Llevant¹⁰⁴. Llavors el rei encara pensava que l'armada podria fer-se i mirà de tranquil·litzar Barcelona, que ho veia difícil, assegurant que València i Mallorca hi treballaven¹⁰⁵. Finalment, no hi hagué acord en el Parlament i passaren dos anys encara abans que Barcelona sola, amb l'ajut de la Generalitat de Catalunya, fes l'expedició de càstig al Llevant, expedició que no tingué l'èxit esperat¹⁰⁶.

Mentrestant, sorgien afers més urgents que reclamaren l'atenció del rei, com l'actitud cada vegada més hostil de Gènova i l'empitjorament de la situació a Sardenya que determinaren la intervenció del primogènit Martí el Jove, rei de Sicília, que passà a l'illa veïna amb les seves forces des de Sicília, l'any 1408, a les quals s'uniren, l'any 1409, les forces catalanes. El famós armament per cinc anys promogut pel rei contra corsaris moros no sembla que es portés a terme. A començaments d'agost el rei encara continuava l'organit-

¹⁰¹ACA, C, reg. 2251, ff. 57 r.-58 r. (1407, juliol, 20).

¹⁰²ACA, C, reg. 2251, ff. 68 v.-69 r. (1407, agost, 12) i reg. 2250, f. 125 r.-v. (1407, novembre, 9).

¹⁰³ACA, C, reg. 2250 ff. 124 v.-125 r. (1407, novembre, 9) i AHCB, C, I, Esborranys de Lletres, caixa 1 (1400-1409), document classificat com de 1400.

¹⁰⁴El rei escriví en aquest sentit a Tortosa i a Girona, que també era considerada ciutat marítima, pels seus interessos comercials, malgrat que no es trobava a la costa, sinó a una certa distància: ACA, C, reg. 2250, ff. 119 v.-120 r. (1407, octubre, 31).

¹⁰⁵ACA, C, reg. 2250, ff. 123 v.-124 r. i 125 v.-126 r. (1407, novembre, 8 i 9).

¹⁰⁶M.T. FERRER, *Una flotta catalana*, i Pedro de Larraondo, a *Corsarios*, p. 276-281.

zació d'aquesta armada i confiava la recepció dels diners donats per municipis i particulars al lloctinent de batlle general de València, Francesc Torre, el qual n'havia de respondre al cavaller Pere Torrelles¹⁰⁷.

Fins a la fi del regnat del rei Martí l'Humà, l'any 1410, foren les ciutats les que s'ocuparen de fer petits armaments per protegir el litoral. Les ciutats que havien reparat una galera, com Mallorca o València, potser l'usaren per a finalitats defensives i els anys següents continuaren aquests petits armaments. Per exemple, a l'octubre de l'any 1409 hi ha constància que es preparava l'armament d'una galera a València per a la defensa de les mars properes per evitar la captura, llavors freqüent, de gent al mar¹⁰⁸. El sistema de transmissió d'avisos d'avistaments de vaixells corsaris ajudà també a prevenir-se del perill que representaven¹⁰⁹. Així, per exemple, el 9 d'octubre de 1410 arribà a Barcelona, procedent de Tarragona, l'avis de la presència de pirates moros a les mars d'Alacant; l'avis s'havia anat transmetent al llarg de la costa valenciana fins a Barcelona¹¹⁰.

7. LA REPRESA DELS ARMAMENTS EN CORS I EL TRENCAMENT DE LA PAU AMB TUNIS

Com sempre, l'armament més efectiu era en cors. A mitjan desembre de 1406, Bernat Amat, patró de galiota de Barcelona, l'armà en cors contra sarraïns i altres enemics i rebé el guiatge habitual. En aquest cas, el patró pensava compatibilitzar la dedicació al cors i el transport de mercaderies¹¹¹. A darreries de gener de 1407 havien tornat naus armades pels còsols de la mar de Barcelona i de la vila de Perpinyà que prengueren sarraïns i un botí de perles, joies i mercaderies, del qual el rei s'afanyà a demanar la seva part¹¹², mentre que a Mallorca Berenguer d'Olms es disposava a armar una galera en

¹⁰⁷ACA, C, reg. 2251, f. 67 r. (1407, agost, 7).

¹⁰⁸ACA, C, reg. 2251, ff. 129 r.-v. (1409, octubre, 5).

¹⁰⁹Andrés DÍAZ BORRÁS, *L'estudi de la pirateria a través dels avisaments costaners. Replegament cristià i setge islàmic a la València de la transició a la modernitat: 1480-152*, "Anuario de Estudios Medievales", 20 (1990), p. 275-295. José HINOJOSA MONTALVO, *La piratería y el corso en el litoral alicantino a finales de la Edad Media*, Instituto Alicantino de Cultura Juan Gil Albert, 2004, p. 136-144, presenta els avisos anteriors, des de 1400 a 1480, basats en documentació valenciana.

¹¹⁰AHCB, X-3, Lletres comunes originals, doc. 1

¹¹¹ACA, C, reg. 2181, f. 156 v. (1406, desembre, 16) i f. 166 r.-v. (1407, gener, 22. València).

¹¹²ACA, C, reg. 2249, f. 169 r.-v. (1407, gener, 27).

cors contra moros de Barbaria i Bernat Duran era autoritzat per posar taula d'acordar a Cotlliure per armar contra sarraïns¹¹³.

El 1408 els armaments augmentaren perquè la treva amb Tunis, pactada per a cinc anys el 1403, finalitzava aquell any i per tant les preses podrien ésser considerades legítimes. De tota manera, pel maig, el governador de Mallorca encara havia prohibit al patró d'un lleny armat de vendre els captius originaris de Bugia per por de trencar la pau amb Tunis, però el monarca no solament autoritzà la venda, perquè la pau ja havia estat trencada, sinó que ell mateix demanà que, amb el que li correspongués del botí, el procurador reial de Mallorca li comprés quatre captius, un noi i una noia i dos homes joves, però no tant¹¹⁴. Devia tractar-se del lleny patronejat per Bernat Argimon que, per altres fonts, consta que havia capturat 12 moros prop de Bugia¹¹⁵.

Pel juliol del mateix any 1408, Francesc Boix, que patronejava un lleny armat, capturava un *caro* amb 14 musulmanes i un jueu a les mars d'Alger, botí valorat en 1.100 lliures i 15 s. de Mallorca. Poc després, el mes d'agost, el mateix Francesc Boix corsejava en companyia de la galera armada de Berenguer d'Olms i Ramon Safortesa; tots plegats robaren, al port d'Alacant, mercaderies dels sarraïns valencians Jucef Xipió i Çaat Ripoll, carregats en una barca valenciana i provinents en part de Fes i en part del regne de Granada; en aquests casos, els corsaris invocaven una pretesa il·licitud del comerç amb infidels per justificar el robatori, bé que en realitat ho feien perquè era molt més fàcil atacar gent confiada en el fet que eren connacionals que no pas atacar gent preparada per a defensar-se; els corsaris solien escollir els mercaders moros valencians com a víctimes, en part perquè devien suposar que la reacció oficial seria menor i en part perquè, de manera primària i interessada, solien identificar tota mena de moros amb l'enemic; en aquest cas, però, els mercaders moros no eren tan inermes com ells suposaven i els corsaris hagueren de retornar el botí finalment¹¹⁶.

Per fer aquesta proesa no calia el secretisme que havia envoltat l'armament dels cavallers Berenguer d'Olms i Ramon Safortesa. Pel juny o molt a començaments de juliol de 1408, el patró de nau Bartomeu Ribes i els mercaders mallorquins que l'havien noliejada per anar a Alger es queixaven perquè la nau, que ja havia estat carregada, havia estat detinguda i arrestada pel lloctinent de governador del regne de Mallorca a instància dels dos corsaris que

¹¹³ACA, C, reg. 2314, f. 14 r.-v. (1407, abril, 14) i f. 15 r.-v. (1407, maig, 24).

¹¹⁴ACA, C, reg. 2184, f. 78 r. (1408, maig, 29).

¹¹⁵M.D. LÓPEZ, *La Corona de Aragón y el Magreb*, p. 656.

¹¹⁶M.D. LÓPEZ, *La Corona de Aragón y el Magreb*, p. 632, 659 i 683.

pretenien evitar així que la notícia del seu armament es sabés a Barbaria. Mercaders i patró s'havien queixat del perjudici i les despeses que la retenció els causava, especialment perquè la galera no estava armada encara i no se sabia quan ho estaria. El 18 de juliol el rei els donà la raó i ordenà al lloctinent que autoritzés la sortida de la nau¹¹⁷. Com hem vist, els corsaris degueren salpar cap a la fi de juliol. El mateix any 1410, Antoni de Ribalta armà contra moros de Barbaria i altres enemics, amb llicència reial, la galiota "Santa Maria i Sant Nicolau", de 16 bancs, que havia d'ésser patronejada per Pere Ortalà. El rei concedí guiatge als que s'hi embarquessin, a fi que pogués trobar tripulació abans i més fàcilment¹¹⁸.

Els atacs dels corsaris catalans es corresponien amb els atacs que els vaixells armats a Barbaria feien als mars i a les costes de Mallorca, de Catalunya o de València. L'any 1408, la flota amb la qual el mariscal Boucicault anava a Provença per veure la seva muller trobà quatre galeres de moros i les atacà¹¹⁹. Andratx rebé dos atacs dues vegades durant l'any 1408 i dues galiotes mallorquines sorprengueren moros que havien desembarcat a terra i pogueren fer alguns presoners¹²⁰. A Eivissa, fou segurament durant aquests anys, quan un tal Bonet, amb un fill de la seva esposa i un nebot, que anaven al camp per feinejar, foren presos per una galiota de sarraïns, que furtivament navegava per aquells mars, i foren portats a terres sarraïnes, on els tingueren amb grillons als peus i sofrint set, fam i nuesa i cops, els recursos usats habitualment pels amos perquè els captius s'espavilessin a buscar els diners del rescat. Bonet havia estat alliberat el 1410 i buscava llavors ajut d'almoines dels cristians perquè amb els seus béns i l'ajut dels parents no podia pagar el rescat. El fill continuava en captivitat i desitjava canviar-lo amb un sarraí captiu del notari de l'illa, Antoni Julià, el qual havia apujat el preu del seu captiu després d'haver-ne percebut una part; per aquest motiu Bonet, com a pobre i miserable que era, demanà la intervenció del rei, que ordenà al cavaller Joan Otger, que era el governador d'Eivissa, que Bonet i els seus fiadors no fossin obligats a pagar més pel dit captiu¹²¹.

En aquests casos ignoren el punt de procedència dels corsaris mentre que sí és conegut en altres incidents del 1409, protagonitzats per una fusta de

¹¹⁷ACA, C, reg. 2270, f. 62 v.-63 r. (1408, juliol, 18).

¹¹⁸ACA, C, reg. 2185, ff. 135 v.-136 v. (1410, maig, 25).

¹¹⁹*Le livre des fais du bon messire Jehan Le Maingre, dit Bouciquaut*, ed. per D. LALANDE, París-Ginebra, Droz, 1985, p. 378-382.

¹²⁰*Cronicon Mayoricense*, p. 148.

¹²¹ACA, C, reg. 2271, f. 65 r.-66 r. (1410, març, 31. Barcelona).

rems armada a Alger, que prengué a mars catalanes alguns vassalls cristians del rei Martí que anaven de Barcelona a València i que foren portats a Tènès amb els seus béns. Martí l'Humà se'n queixà al rei Mahomat de Tremissèn, ja que l'incident trencava la seguretat donada entre ambdós monarques; li envià un missatger, Eiximèn de Santa Maria, a fi de requerir-li que alliberés els seus vassalls francament amb llurs béns¹²². No devia ésser l'únic vaixell armat a Alger aquell any perquè quan Pere Biguera, patró d'un lleny o galiota, tornava del regne de Granada, s'apoderà, prop del cap Martí, de deu musulmans que anaven en una barca de 18 rems armada pel visir d'Alger per anar en cors contra cristians. No podia ésser la mateixa que havia pres cristians perquè en aquest cas el rei no hauria hagut de reclamar els seus súbdits capturats, ja que haurien estat deslliurats. El 1410, les galeres de Joan Martínez Deslava i un patró maltès s'apoderaren, a les mars de Palerm, d'una galera i una galiota que s'havien armat a Bona per anar en cors contra cristians¹²³. A València, el mateix any 1410, segurament en els primers mesos de l'any, una galiota sarraïna envaí les barraques i habitacions de la gola de l'Albufera, de nit, i prengueren els homes i dones de tota edat que hi dormien i els portaren a Barbaria¹²⁴.

8. L'AUGMENT DE LES DEFENSES LITORALS I LA CONSOLIDACIÓ DELS SISTEMES PREVENTIUS

L'augment del cors islàmic obligà a reforçar les defenses litorals, especialment als llocs on illots o costes anfractuoses permetien als pirates d'amagar-se per atacar per sorpresa la navegació de cabotatge i la gent del litoral. Les illes Medes, davant de la població actual de l'Estartit, era un d'aquests llocs perillosos. Hi fou construïda una torre de guaita a partir de l'any 1408. Per assegurar el manteniment de la vigilància a la torre es projectà construir-hi un eremitatge adjunt perquè els ermitans s'encarreguessin de mantenir de dia i de nit la vigia o guaita; s'organitzà un sistema de petició d'almoines als fidels per sufragar la despesa. Fins i tot es suggerí a Sant Vicenç Ferrer que introduís el tema en els seus sermons i es demanà al papa Benet XIII

¹²²ACA, C, reg. 2294, ff. 114 v.-115 r. (1409, juliol, 25. Barcelona).

¹²³M.D. LÓPEZ, *La Corona de Aragón y el Magreb*, p. 657.

¹²⁴Agustín RUBIO VELA, *Epistolari de la València medieval*, I, València, Institut de Filologia Valenciana. Universitat de València, 1985, doc. 96, p. 255-256.

la concessió d'indulgències als que donessin diners per a aquesta obra¹²⁵. El cap de Creus, amb els seus penya-segats, esculls i cales amagades, fou un altre lloc on tradicionalment s'amagaren corsaris, tant musulmans com cristians, per sorprendre vaixells que passaven per la zona, més que no pas poblacions, ja que fora de Cadaqués, el cap era força desèrtic, segurament per això no es va creure necessari fer-hi cap fortificació.

A Mallorca, el litoral proper a Andratx era un dels més castigats; hi havia preocupació no solament pel dany irreparable que podia patir la parròquia, sinó que els corsaris s'hi poguessin fer forts i atacar des d'allà la resta de l'illa, per això el rei decidí fer un tancat o fortalesa a la pobla d'Andratx, un lloc que podia servir de refugi segur a la població. L'obra l'havien de fer els possibles beneficiaris i per l'abril de 1409 el rei encarregà al governador de Mallorca que busqués qui estava obligat a contribuir-hi i que els forcés a fer-ho¹²⁶. També a Mallorca, el rei es preocupà d'exigir un bon manteniment de la cadena que tancava el port de Portopí, que donava seguretat als vaixells que reposaven al port i els preservava de l'atac d'enemics¹²⁷.

A València, després de l'atac sofert per les barraques situades a la gola de l'Albufera, l'any 1410, al qual ja ens hem referit, alguns prohoms decidiren construir a la Punta una torre on es poguessin refugiar els barraquers i els caminants. Pensaven construir-la amb llurs propis béns i amb almoines i per aquest motiu el bisbe de València concedí cent dies de perdó als que hi contribuïssin, segons explicaren els jurats de la ciutat de València als de Xàtiva en una carta del 21 d'abril¹²⁸.

9. LA FLOTA PAPAL DE 1412-1413

Quan el rei Martí li havia demanat ajuda per a la flota que volia armar després del saqueig de Barenys, Benet XIII no se'n preocupà gaire. No fou fins que es trobà a Catalunya i després a Peníscola, ja definitivament aïllat, quan s'interessà pel greu problema de defensa que patien els cristians, a causa del cors barbaresc, i organitzà una petita flota que posà sota el comandament del seu nebot Rodrigo de Luna, cavaller de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de

¹²⁵Carme BATLLE, *El monasterio de Sant Miquel de les Medes (Girona) y las órdenes militares*, "Anuario de Estudios Medievales", 11 (1981), p. 151-164.

¹²⁶ACA, C, reg. 2270, f. 129 r.-v. (1409, abril, 22).

¹²⁷ACA, C, reg. 2270, f. 130 r.-v. (1409, abril, 22. Barcelona).

¹²⁸A. RUBIO VELA, *Epistolari*, I, doc. 96, p. 255-256.

Jerusalem. L'any 1412, aquesta flota barrejà Sersell (Cherchell), una població que els jurats de València estimaven com de 500 a 600 focs, i en portà 700 captius¹²⁹. La seva actuació provocà problemes amb Gènova, ja que imposà un bloqueig contra les costes de Barbaria entre 1412 i 1413, amb l'excusa que les cartes dels genovesos i dels sarraïns delataven la presència de la flota; per aquest motiu prengué la nau del genovès Pietro da Voltaggio, al qual acusà també de portar mercaderies prohibides a països islàmics; la captura de la nau, al port de Tunis, fou molt violenta, amb setze o disset morts per part genovesa, i violà la pau que acabava de signar-se amb Gènova, el 1413 i la pau amb Granada, ja que a la tornada de Tunis, la nau havia de portar blat per al monarca nassarita; per això Rodrigo de Luna fou processat i condemnat i Ferran I hagué de pagar una indemnització als perjudicats¹³⁰.

CONCLUSIONS

El projecte d'armar una flota de defensa contra els corsaris barbarescos per a un període de cinc anys hauria estat molt profitós per al comerç. Hauria proporcionat seguretat a la navegació i a les poblacions del litoral i hauria fet disminuir els armaments particulars, que no haurien trobat ni justificació ni espai d'actuació, la qual cosa també hauria beneficiat les poblacions de Barbaria, que s'haurien deslliurat de llurs atacs indiscriminats; la contenció dels armaments en cors de banda catalana hauria comportat també una disminució del cors barbaresc que era, en part, una reacció contra el cors cristià. El projecte s'esvaní perquè la ruïna financera de la Corona conduïa a la impotència. Des de mitjan segle XIV, només si hi havia les Corts al darrera era possible organitzar una empresa de volada. També les ciutats marítimes podien portar a terme un projecte en comú totes soles, com ho havien demostrat en el Parlament de 1400 i en l'organització del pariatge de 1401-1403, però ara, entre 1406 i 1407, els interessos divergents havien impedit l'acord i Barcelona no aconseguí imposar el seu lideratge a les altres ciutats, que el veien massa influït pels interessos propis. De nou, la defensa marítima romangué en mans

¹²⁹Rafael CARIÑENA BALAGUER - Andrés DÍAZ BORRÁS, *Pirateria, esclavatge i captivitat entre la Corona d'Aragó i Barbaria en la literatura catalana medieval: una aproximació al seu estudi*, Actas do XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filología Románicas, Universidad de Santiago de Compostela, 1989, publ. por R. Lorenzo, VII. Sección IX, Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa, A Coruña, 1994, p. 657-682, concretament, p. 666.

¹³⁰Silvana FOSSATI RAITERI, "Il processo contro Rodrigo de Luna per l'atto di pirateria ai danni di una nave genovese nel 1414", *Atti del I° Congresso Storico Liguria-Catalogna* (Ventimiglia-Bordighera-Albenga-Finale-Genova, 1969), Bordighera, 1974, 387-396. Anna UNALI, *Marinai, pirati e corsari catalani nel basso medioevo*, Bolonya, Cappelli ed., 1983, p. 122.

dels corsaris i dels minúsculs armaments de cada ciutat, que solien respondre a amenaces imminents o a danys ja fets. Només Benet XIII aconseguí armar una flota, després de la mort del rei Martí, que havia treballat tant per aconseguir-la; els beneficis i perjudicis que ocasionà escapen ja del marc cronològic d'aquest article.